

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک‌نگاشت‌های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

نقش اصلاح نظام مالیاتی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت ماه ۱۳۹۵

رهببر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: جعفری صمیمی، احمد، ۱۳۲۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: نقش اصلاح نظام مالیاتی در الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت احمد جعفری صمیمی، حمید لعل خضری.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۹۸ ص.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۶۹
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۱۱-۷۰-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص: ۱۱۱.
موضوع	: مالیات -- ایران
موضوع	: Taxation -- Iran
موضوع	: اصلاح نظام اداری -- ایران
موضوع	: Civil service reform -- Iran
موضوع	: مالیات اسلامی
موضوع	: Taxation -- Islamic countries
موضوع	: پیشرفت -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Progress -- Religious aspects -- Islam
شناسه افزوده	: لعل خضری، حمید، ۱۳۶۸ -
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ن ۷ ج ۱۳ / ۲۹۲۰ HJ
رده بندی دیویی	: ۳۳۶/۲۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۲۵۳۸۹۶

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
نقش اصلاح نظام مالیاتی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نگارش: دکتر احمد جعفری صمیمی (استادگروه اقتصاد دانشکده علوم اقتصادی و اداری دانشگاه مازندران)
حمید لعل خضری (دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه مازندران، بابلسر، دانشگاه مازندران)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، اردیبهشت ماه ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۱۱-۷۰-۸

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه‌جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به‌صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید.

تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه‌مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رسانند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۹	.....	مقدمه
۱۷	.....	نظام مالیاتی در اسلام
۱۸	.....	اختلاف اساسی بین نظام مالیاتی اسلام و دیگر نظام‌ها
۲۰	.....	مشخصات مالیات در اقتصاد اسلامی
۲۰	.....	عبادی بودن و وظیفه تلقی نکردن پرداخت مالیات
۲۰	.....	عدم انتقال مالیات
۲۰	.....	حداقل هزینه جمع آوری مالیات
۲۱	.....	تنوع و انعطاف پذیری مالیات‌ها
۲۱	.....	تأمین مالی مخارج معین
۲۱	.....	ظرفیت مالیاتی
۲۱	.....	عدالت مالیاتی
۲۲	.....	عدالت و برابری
۲۲	.....	سهولت
۲۲	.....	بازدهی مالیاتی
۲۲	.....	تنوع منبع مالیاتی
۲۳	.....	انواع مالیات‌های اسلامی
۲۳	.....	مقایسه مالیات‌های اسلامی با مالیات‌های متعارف
۲۴	.....	معرفی انواع مالیات‌های اسلامی و مبنای آنها
۲۷	.....	آیا مالیات‌های اسلامی می‌توانند کاملاً جایگزین مالیات‌های متعارف شوند؟
۲۹	.....	نگاه برنامه‌ای
۲۹	.....	رویکرد برنامه‌های توسعه به نظام مالیاتی
۳۱	.....	کارکردهای مالیات در نظام اقتصادی کشور
۳۱	.....	کارکرد بودجه‌ای مالیات
۳۱	.....	کارکردهای اقتصادی مالیات (ابزار مدیریت اقتصادی)
۳۲	.....	کارکردهای اجتماعی مالیات (بازتوزیع درآمد و ثروت در جامعه)
۳۳	.....	بررسی عملکرد نظام مالیاتی کشور
۳۳	.....	وضعیت تحقق درآمدهای مالیاتی طی دوره (۱۳۴۹-۱۳۹۲)
۳۴	.....	انحراف قوانین مالیاتی در ایران نسبت به ساختار نظری
۳۷	.....	شاخص‌های عملکردی نظام مالیاتی

- نسبت درآمدهای مالیاتی کشور به تولید ناخالص داخلی (T/GDP) ۳۷
- نسبت مالیات به هزینه‌های جاری دولت ۳۷
- نسبت درآمدهای مالیاتی به کل منابع بودجه عمومی دولت ۳۹
- چالش‌های نظام مالیاتی کشور از منظر ارکان آن ۴۱
- ضعف فرهنگ مالیاتی ۴۱
- مبنای فقهی - حقوقی مالیات ستانی ۴۲
- سهم بالای بخش‌های معاف از مالیات (محدود بودن پایه‌های مالیاتی) ۴۳
- حجم نسبتاً بالای اقتصاد زیرزمینی ۴۴
- ظرفیت‌ها و موانع موجود قانونی نظام مالیاتی (قوانین و مقررات مالیاتی) ۴۵
- ظرفیت‌ها و موانع موجود در سازمان وصول مالیات ۴۵
- تشکیلات دستگاه مالیاتی و تحول در نظام مالیاتی ۴۶
- انگیزه‌های اصلاح ۴۶
- اصلاحات مالیاتی و جنبه‌های مختلف آن ۴۷
- سیاست‌گذاری و اطلاع نظام مالیاتی در کشورهای در حال توسعه ۵۱
- تجربه کشورهای مختلف درمورد اصلاح نظام مالیاتی ۵۲
- اوج اصلاحات در سال ۲۰۰۸ ..... ۵۲
- نحوه حمایت از صنایع نوپا ۵۴
- تسهیل فرآیند پرداخت مالیات ۵۴
- اقدامات کشورهای منتخب ۵۵
- عوامل مؤثر در موفقیت برنامه اصلاحات مالیاتی ۵۸
- درس‌هایی برای اصلاحات مالیاتی ۵۸
- گسترش پایه مالیاتی ۵۹
- سازگاری با ظرفیت‌های اجرایی ۵۹
- اهداف کوتاه مدت ۶۰
- کاهش مبادلات مابین معیارهای ارزیابی ۶۰
- انتخاب مالیات بر ارزش افزوده ۶۱
- اصلاحات ساختاری پیشنهادی برای بهبود نظام مالیاتی ایران ۶۶
- اصلاح ساختاری پایه‌های موجود مالیاتی ۶۷
- اصلاح پایه مالیات بر درآمد با معرفی مالیات بر مجموع درآمد ۶۷
- اصلاح پایه مالیات بر هزینه ۷۰
- اصلاح پایه مالیات بر مشاغل ۷۰
- معرفی پایه‌های مالیاتی جدید ۷۳
- مالیات‌های محلی ۷۳
- مالیات بردرآمد حاصل از عرضه نیروی کار ۷۵
- مالیات بر شرکت‌ها ۷۶
- پایه مالیات بر فعالیت‌های کشاورزی ۷۷

۷۸.....	پایه مالیات بر فعالیت‌های معدنی.....
۷۸.....	پایه مالیات درآمد حاصل از فعالیت‌های گردشگری و هتل‌داری.....
۷۸.....	مالیات بر زمین و مسکن.....
۷۹.....	مالیات بر عایدی سرمایه.....
۸۰.....	مالیات‌های زیست محیطی.....
۸۱.....	مالیات بر ارزش افزوده.....
۸۲.....	اهداف و ضرورت مالیات بر ارزش افزوده.....
۸۳.....	دلایل توجیهی معرفی مالیات بر ارزش افزوده در ایران.....
۸۷.....	نحوه مناسب اجرای مالیات‌ها.....
۸۹.....	جمع‌بندی و پیشنهادات.....
۹۳.....	منابع.....

چکیده

بی تردید پیاده‌سازی الگوهای پیشرفت بدون لحاظ مقتضیات اقتصادی، فرهنگی، و اجتماعی جوامع، به نتایج و چشم‌اندازهای مطلوب رهنمون نخواهد شد. این نکته ما را همگام با بیانات مقام معظم رهبری به این اصل اساسی رهنمون ساخته است که "پیشرفت برای همه کشورها و همه جوامع عالم، یک الگوی واحد ندارد... پیشرفت در کشور ما - با شرایط تاریخی ما، با شرائط جغرافیائی ما، با اوضاع سرزمینی ما، با وضع ملت ما، با آداب ما، با فرهنگ ما و با میراث ما - الگوی ویژه‌ی خود را دارد".

توسعه نظام مالیاتی به عنوان یکی از محورهای اساسی توسعه اقتصادی کشور شناخته می‌شود در این راستا، جایگزینی درآمدهای مالیاتی به جای درآمدهای ناپایدار نفتی همواره از مهم‌ترین محورهای برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور بوده و این مهم با عنایت به الزام قانون برنامه پنجم بر قطع وابستگی هزینه‌های جاری دولت به درآمدهای نفت و گاز تا پایان برنامه، رسیدن به نسبت مالیاتی حداقل ۱۰ درصد در پایان برنامه و نیز رشد سالانه ۱۰ درصدی نسبت درآمدهای عمومی به استثناء درآمدهای نفت و گاز به اعتبارات هزینه‌ای در کنار شرایط به وجود آمده به دلیل تحریم‌های اقتصادی بیش از پیش احساس می‌شود.

در این تک‌نگاشت نقش اصلاح نظام مالیاتی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این راستا هدف بررسی وضعیت نظام مالیاتی کشور و نقاط ضعف و قوت آن و ارائه راهکارهایی برای رسیدن به اهداف الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و برنامه توسعه پنجم با توجه به درآمدهای نفتی می‌باشد. روش مورد استفاده تحلیلی - توصیفی می‌باشد؛ ابتدا نظام مالیات‌های اسلامی ارایه و ویژگی‌های آن تبیین می‌شود. سپس به بررسی کارکردهای مالیات در کشور و چالش‌های آن به بررسی اهم اقدامات صورت گرفته در سال‌های اخیر و برنامه‌های آتی برای توسعه نظام مالیاتی کشور با تاکید بر مالیات بر ارزش

افزوده پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: الگوی اسلامی – ایرانی پیشرفت، برنامه‌های توسعه اقتصادی، مالیات بر ارزش افزوده، اصلاحات نظام مالیاتی